

Soyadı Kanunu

Türk Devrimini bir bütün olarak ele alındığında Soyadı Kanunu'nun bu bütünü tamamlayan önemli bir halka olduğu söylenebilir. Kanun tüm yenilik çabaları gibi yaratılmak istenen insan tipi ve toplum modeliyle doğrudan ilişkili bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Soyadı uygulaması değişik kültürlerde, çok farklı zamanlarda ortaya çıkmıştır. Çin'de daha MÖ 2852'de imparatorluk emriyle herkesin bir aile adı alması zorunluluğu getirilmiştir. Batı'da ise benzer uygulamalara daha sonraki yıllarda, günümüze daha yakın dönemlerde geçilebilmiştir. Soyadı uygulamasının ilk örnekleri Roma İmparatorluğu'na kadar götürülmektedir. Çağdaş anlamdaki soyadı, kişi hak ve özgürlüklerinin ortaya çıkmasıyla birlikte yaygınlaşmış ve bugünkü düzeyine ulaşmıştır. Toplum içinde birey olmanın yanında, tek başına bir varlık olarak kişinin tanınmasında, kendi adı ile birlikte hangi aileden olduğu da önem taşımaktadır. İslam kültürü çerçevesinde bu sorun, kişi adının baba adı ile anılmasıyla çözülmek istenmiştir. "*Falanın oğlu*" (ya da kızı) gibi Türkçe deyimler "*ondan doğma, gelme*" anlamındaki Farsça "*zâde*" ye bırakılmıştı: Kemal Paşa-zâde, Turhan Bey-zâde gibi. Halk arasında ise aileyi belirlemek için daha çok "*lakap, şöhret...*" denen sanları kullanmak yeğlenmişti. Aile büyüğünün göze çarpan niteliğine, özelliğine, becerisine ve mesleğine göre "*Köse, Kâtip, Hasırcı, Etyemez*" gibi nitelemeler o kişinin soyundan gelenleri belirleyen sanlar olmuştu. İslamiyet öncesi dönemde ad verme son derece önemli ve törensel bir anlayışla gerçekleştirilmesine karşın, Türklerin 1934 yılına kadar soyadları yoktu. Bu toplumsal işler için bir eksiklikti. Vatandaşlar yalnız öz adları ile anıldıklarından, toplumsal ilişkilerde aksaklıklar oluyordu. Ailelerin belirli bir adı bulunmuyordu. Evlilik birliğinin adsız olması çok sakıncalı idi. Öte yandan nüfus kayıtları karmakarışıkta. Askere alma işlerinden, iktisadi ilişkilere kadar soyadı yokluğu yüzünden büyük zorluklar çıkıyordu. Buna çare olmak üzere askeri okullarda öğrenciler doğuş yerlerine göre isimlendiriliyordu. Bazı ailelerin lakapları vardı. Ancak bu toplumsal bir düzenleme getirmekten uzaktı. Bu nedenle çağdaş toplumlarda olduğu gibi, belirli kurallara göre aile başkanının alacağı ve bütün aile bireyleriyle birlikte o aileden gelecek olanların kullanacakları bir ikinci ad "*Soyadı*" almaları yoluna gidildi. Soyadı Kanunu ile ilgili çalışmalar 1929 yılı öncesinde gündeme gelmiş ve çalışmayı yapanlar Mustafa Kemal tarafından ödüllendirilmiştir. Kanun layihası üzerinde TBMM'de görüşmelere 16 Haziran'da başlanmış, 2525 sayılı, 15 maddelik Soyadı Kanunu 21 Haziran 1934'te kabul edilmiştir. Kabul edilen "*Soyadı Kanunu*" ile her Türk'ün öz adından başka soyadı taşıması zorunlu tutuldu. Soyadları "*Türkçe olacak, rütbe, memuriyet, yabancı ırk ve ulus adlarıyla ahlaka aykırı ve gülünç*" kelimeler soyadı olarak kullanılmayacaktı. Bu Kanun uygulanmaya başlandıktan sonra, sosyal ilişkilere önemli bir düzen gelmiştir. Gazi Mustafa Kemal'e Atatürk soyadını 24 Kasım 1934'te TBMM vermiştir. Böylece, Türk ulusu ona en büyük armağanı vermiş oldu. Atatürk kelimesi artık Türk ulusunun yücelme azmini ifade eden bir sembol olmuştur. Atatürk, Soyadı Kanunu'nu sahiplendiğini gösterircesine pek çok kişiye gerek özel toplantılarda ve gerekse Çankaya'daki sofrasında soyadı önermiş ve önerdiği isimlerin kabul edilmesini sağlamıştır. Örneğin, İsmet Paşa'ya İnönü, Mahmut Celal Bey'e Bayar, Tevfik Rüştü Bey'e Aras, Fethi Bey'e Okyar soyadlarını vermiştir. Mustafa Kemal Paşa'ya Atatürk soyadının verilmesinden iki gün sonra, Soyadı Kanunu'nu tamamlayan unvanların kaldırılması ile ilgili kanun teklifi meclise getirilmiş, "*Ağa, Hacı, Hafız, Molla, Efendi, Bey, Beyefendi, Paşa, Hanım, Hanımefendi, Hazretleri*" gibi eski toplumsal zümreleri belirten unvanlar kaldırılmıştır. Kanun'un ikinci maddesiyle sivil rütbe, resmi nişanlar ve madalyalar kaldırılmış, bu nişan ve madalyaların kullanılması yasaklanmıştır. Harp madalyalarının istisna tutulduğu kanun maddesine göre Türklerin yabancı devlet nişanı taşımaları da men edilmiştir. Kanun'un üçüncü maddesiyle kara, deniz ve hava kuvvetlerinde görevli üst düzey subayların rütbe ve taşıdıkları unvanlar yeniden düzenlenmiştir. Soyadı

Kanunu ile Bazı Unvan ve Lakapların Kaldırılmasına Dair Kanun'un Batıdaki soyluların ya da aristokrat bir tabakanın egemen olduğu bir toplum yapısıyla tanışmamış olan Türkler açısından, ayrıcalıksız ve kaynaşmış bir kitle yaratmak için düşünülmüş bir adım olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Bu kanunların kabul edilmesinin, bir anlamda Batılı tarzda yurttaş bilincinin gelişmesi ve bireyselliğin ifadesine katkıda bulunulacağı düşünülmüştür.

Oğuz AYTEPE

KAYNAKÇA

ERTAN, Temuçin F., "Cumhuriyet Kimliği Tartışmasının Bir Boyutu: Soyadı Kanunu", **Kebikeç**, Sayı 10, 2000, s.255-272.

MUMCU, Ahmet, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, 3. Baskı, Ankara 1974.

TBMM Zabıt Ceridesi, 4. Devre, 23 Cilt, 1934.

TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi (1923-1938)**, 3. Kitap, 2. Bölüm, Ankara 1996.

Atatürk'ün Nüfus Cüzdanı

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/soyadi-kanunu/?pdf=3366> adresinden erişilmiştir